

PEDAQOJİ PSIXOLOGIYA
ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПСИХОЛОГИЯ
PEDAGOGICAL PSYCHOLOGY

**PEDAQOJİ ÜNSİYYƏT ZAMANI MÜNASİBƏTLƏRDƏ YARANAN
PSIXOLOJİ ÇƏTİNLİKLƏR**

Sevər Araz qızı Abdullayeva

Bakı Qızlar Universitetinin magistrantı

ORCID: 0009-0008-0334-7057

E-mail: a.sever03@mail.ru

Açar sözlər: *pedaqoji ünsiyyət, müəllim-şagird münasibətləri, psixoloji çətinliklər, tədris prosesi, məktəb psixologiyası*

Ключевые слова: *педагогическое общение, отношения учитель–ученик, психологические трудности, учебный процесс, школьная психология*

Key words: *pedagogical communication, teacher–student relation, psychological difficulties, teaching process, school psychology*

Pedaqoji ünsiyyət dedikdə, əsasən müəllim və şagird münasibətləri əsas götürülür. Eyni zamanda bura müəllim-valideyn, müəllimlərarası münasibətlər də daxil edilir. Pedaqoji ünsiyyət yalnız məlumat ötürmə prosesi deyil, həm də müəllim-şagird arasında qarşılıqlı hörmət, inam və əməkdaşlıq prosesidir. Müəllim pedaqoji ünsiyyətdə yalnız bilik ötürən şəxs deyil, həm də rəhbər, motivator, psixoloji dəstəkçi kimi rolları daşıyır. Pedaqoji ünsiyyətin uğurlu olması təlim və tərbiyə prosesinə də səmərəli təsir göstərir. Pedaqoji ünsiyyət zamanı yaranan psixoloji çətinliklər həm şagirdin, həm də müəllimin fəaliyyətinə və işin gedişatına mənfi təsir göstərir. Pedaqoji ünsiyyətin əsas prinsipləri anlayış, empatiya və qarşılıqlı hörmətin olması üzərində qurulur. Bu zaman sağlam ünsiyyətdən söhbət gedə bilər. Tədrisin yalnız elmi deyil, həm də mənəvi və əxlaqi tərəfləri pedaqoji ünsiyyət vasitəsilə həyata keçirilir. Pedaqoji ünsiyyətdə psixoloji tərəfi aktual mövzudur, çünki şagirdin təlim fəaliyyəti ilə yanaşı həm də şəxsiyyət kimi formalaşması və sosiallaşması da əsas məsələlərdən biridir. Müəllim bu prosesdə yalnız bilik vermir, onun sosial və emosional inkişafına həm də şəxsiyyət kimi inkişafına təsir göstərir.

Azərbaycan məktəblərində müəllim-şagird münasibətlərində baş verən psixoloji çətinliklərin səbəbləri müxtəlifdir. Bunlara misal olaraq; şagirdin şəxsi xüsusiyyətləri, müəllimin tədris metodikası, şəxsi keyfiyyətləri, sosial mühit, şagirdlərin sosial- mədəni fərqləri və s. aid edilir.

Müəllim baxımından psixoloji çətinliklər:

Müəllim nə qədər peşəkar olsa da, bir sıra səbəblərdən pedaqoji ünsiyyət zamanı çətinliklər yaşaya bilər. Müəllim uzunmüddətli iş yükü, valideynlərin gözləntiləri və sinifdə intizam problemləri səbəbilə tez-tez emosional tükənmə yaşayır. Şagirdlərin dərslə marağının azlığı, motivasiyasızlığı, nizamsız davranışı, şagirdin diqqətsizliyi müəllimdə stress yaradır. Eyni zamanda müəllim və şagird arasında ünsiyyətin zəif olması da qarşılıqlı anlaşmazlığa gətirib çıxarır. Psixoloji çətinliklərin başqa bir səbəbi fəaliyyət prosesində qarşılaşdığı stressdir. Valideyn problemi, tədris proqramının ağır olması, resurs çatışmazlığı, şəxsi həyatdakı problemlər və s. müəllim

limin emosional vəziyyətinə təsir göstərir. Müəllimlər valideynlərin həddindən artıq müdaxiləsi, tənqidi və ya biganəliyi ilə üzləşirlər ki, bu da pedaqoji ünsiyyətin gedişinə mənfi təsir edir. Belə olduqda müəllimin ünsiyyət zamanı səbrsizliyinə, əsəbləşməsinə, şagirdlərlə münasibətinə mənfi təsir göstərir.

Müəllim üçün yaranan çətinliklər psixoloji olaraq stress, peşəkar yanma sindromu və s. yaranmasına gətirib çıxarır. Müəllim bu zaman dərs prosesində özünü yorğun hiss edir, dərsə qarşı marağı azalır belə olduqda dərsin keyfiyyəti də aşağı düşür. Müəllim ünsiyyətdə balansı qorumağı bacarmalıdır. Müəllimin avtoritar üslubu şagirdlərdə qorxu yaradır və dərsə fəallığı azalmağa başlayır. Həddindən artıq yumşaq və prinsipsiz yanaşma isə şagirdlərdə məsuliyyətsizliyi artırır.

Şagird baxımından psixoloji çətinliklər:

Şagirdlər də pedaqoji ünsiyyət zamanı bir sıra çətinliklər yaşayırlar. Xüsusilə ibtidai və yeniyetməlik dövründə olan uşaqlar emosional baxımdan daha həssas olurlar. Müəllimin sərt davranışı və yaxud gözləntisinin yüksək olması şagirdlərdə qorxu yarada bilər. Bu da şagirdin təlim fəaliyyətinə öz təsirini göstərir. Müəllimin şagirdlər arasında müqayisə aparması kimi hallarda şagirdlər arasında bir-birinə qarşı rəqabət, qısqanclıq və müəllimə qarşı narazılıq hisslərini formalaşdırır. Eyni zamanda dərslərin maraqsız keçməsi də şagirdlərdə motivasiyanın zəifləməsinə gətirib çıxarır. Ailə mühitindəki psixoloji gərginliklər də şagirdlərin müəllimlə münasibətlərinə təsir edir. Bundan başqa özünəinamı zəif olan şagirdlər müəllimlə ünsiyyətdə təşəbbüskar ola bilmirlər. Bəzi şagirdlərdə sosiallaşma bacarığının zəif olması səbəbindən də ünsiyyətdə çətinlik çəkirlər. Belə olduqda şagirdlər müəllimlə yaranan psixoloji problemlərə görə motivasiyası aşağı düşür və məktəbə qarşı mənfi münasibət bəsləməyə başlayır. Müasir dövrdə texnologiya ilə böyüyən şagirdlər ənənəvi dərs üsullarında motivasiya tapmaqda çətinlik çəkirlər.

Müəllim-şagird ünsiyyətində yaranan psixoloji çətinliklər Azərbaycan məktəblərində geniş yayılmış problemdir. Pedaqoji ünsiyyət zamanı münasibətlərdə yaranan psixoloji çətinliklərin araşdırılması həm nəzəri, həm də praktik baxımdan əhəmiyyətlidir. Pedaqoji ünsiyyət zamanı psixoloji çətinlikləri aradan qaldırmaq üçün müəllim və şagird arasında sağlam ünsiyyət formalaşdırılmalıdır. Hər bir şagirdin xarakteri, öyrənmə tərzı və psixoloji ehtiyacları fərqlidir. Müəllim bu fərqləri nəzərə almalı, hər bir şagirdin fərdi və yaş xüsusiyyətlərini bilməli, şagirdlərin fikirlərini dinləməyi bacarmalıdır. Kiçik yaşlı məktəblilər müəllimdən emosional dəstək gözlədikləri halda, yeniyetmələr isə daha çox anlayış, hörmət tələb edirlər. Müasir pedaqoji yanaşmalar çətinliklərin aradan qaldırılmasında önəmli rol oynayır. Dərs zamanı interaktiv təlim metodlarına üstünlük verməli və şagirdlərdə maraq formalaşdırmalıdır. Müəllim ədalətli yanaşmalı və bütün şagirdlərə bərabər münasibət bəsləməlidir. Eyni zamanda müəllim daim valideynlərlə də əməkdaşlıq içərisində olmalıdır. Bundan əlavə, lazım olduqda məktəb psixoloquna müraciət edilməli və lazımı dəstək alınmalıdır. Məktəb mühitində psixoloji xidmətin gücləndirilməsi də vacib amillərdəndir. Bir sıra məktəblərdə psixoloqlar fəaliyyət göstərsə də, onların işinə kifayət qədər diqqət ayrılır. Şagirdlərin ünsiyyət çətinlikləri çox zaman həll olunmamış qalır. Məktəb psixoloqlarının müəllimlərlə əməkdaşlıq etməsi, emosional dəstək proqramlarının hazırlanması pedaqoji ünsiyyətin keyfiyyətini artırır.

Problemin aktuallığı. Müəllim-şagird münasibətləri hər bir təhsil müəssisəsinin psixoloji iqlimini müəyyən edən əsas amillərdən biridir. Pedaqoji ünsiyyətdə yaranan psixoloji çətinliklər təkcə müəllim və şagird arasında deyil, bütövlükdə sinif, məktəb mühitinə də təsir göstərir. Bu problem xüsusilə Azərbaycan məktəblərində aktuallıq kəsb edir. İnformasiyanın çoxluğu şagirdlərin maraq dairəsini genişləndirmiş, müəllim-şagird münasibətlərini əvvəlki illərə müqayisədə daha da mürəkkəbləşdirib. Təhsil sistemində kurikulumun tətbiqi, yeni islahatların yaranması müəllim-şagird münasibətlərinə də əsaslı təsir göstərir.

Problemin elmi yeniliyi. Müasir yanaşmada pedaqoji proses şagirdə yalnız bilik vermə prosesi deyil, həm də şagirdin şəxsiyyət kimi formalaşması əsas amil kimi götürülür. Yəni tədqiqatlarda bu münasibətlərdə emosional intellekt, empatiya və kommunikasiya bacarıqları baxımından araşdırılır. Bu yanaşma müəllim-şagird münasibətlərinin təkcə bilik ötürmə prosesi olmadığını, həm də psixoloji qarşılıqlı təsir sistemi olduğunu göstərir. Şagirdlərin motivasiya və özünəinam səviyyəsinin müəllimlə ünsiyyətin psixoloji tərəfləri ilə bağlılığı müəyyən olunur. Beləliklə, problemin elmi yeniliyi pedaqoji ünsiyyətin çoxşaxəli təhlilinə əsaslanır.

Problemin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Məqalədən ali məktəb pedaqoqları, magistrant və doktorantlar istifadə edə bilərlər.

Ədəbiyyat

1. Əliyeva, İ. Pedaqoji psixologiya və ünsiyyət. Bakı: Təhsil, 2018.
2. Həsənov, R. Müasir məktəbdə müəllim-şagird münasibətləri. Bakı: Elm, 2020.
3. Quliyev, S. Müəllim-şagird əməkdaşlığı və pedaqoji kommunikasiya. Bakı: Təhsil., 2019.
4. Əliyev, M. Psixoloji çətinliklər və tədris prosesinin effektivliyi. Bakı: Elm, 2017.
5. Rogers, C. Freedom to Learn. Columbus: Merrill, 1969.

S.A. Abdullayeva

Pedaqoji ünsiyyət zamanı münasibətlərdə yaranan psixoloji çətinliklər Xülasə

Pedaqoji ünsiyyət zamanı müəllim-şagird münasibətlərində yaranan psixoloji çətinliklər tədris prosesinin gedişatına, səmərəliliyinə, şagirdlərin emosional inkişafına birbaşa təsir göstərir. Tədqiqatlar göstərir ki, ünsiyyət zamanı yaranan psixoloji çətinliklər həm müəllim, həm də şagird tərəfindən qaynaqlana bilər. Müəllimin ünsiyyət bacarıqları, empatiya səviyyəsi və emosional intellekti sinifdə psixoloji iqlimin formalaşmasında önəmli rol oynayır. Bununla da şagirdlər müəllimlə münasibətlərin keyfiyyətindən asılı olaraq motivasiya, özünəinam və akademik nəticələr göstərilir. Problemlərin qarşısının alınması üçün açıq ünsiyyət, ədalətli yanaşma, interaktiv tədris metodlarının tətbiqi və məktəb psixoloqlarının iştirakı vacibdir. Nəticədə, pedaqoji ünsiyyətin yaxşılaşdırılması həm müəllim, həm də şagird üçün tədris prosesini daha məhsuldar və pozitiv edir.

С.А. Абдуллаева

**Психологические трудности, возникающие в педагогическом
общении и отношениях
Резюме**

Психологические трудности, возникающие в процессе педагогического общения между учителем и учеником, непосредственно влияют на ход учебного процесса, его эффективность и эмоциональное развитие учащихся. Исследования показывают, что эти трудности могут возникать как со стороны учителя, так и со стороны ученика. Коммуникативные навыки учителя, уровень эмпатии и эмоциональный интеллект играют важную роль в формировании психологического климата в классе. В зависимости от качества отношений с учителем учащиеся демонстрируют различный уровень мотивации, уверенности в себе и академических результатов. Для предотвращения проблем важны открытое общение, справедливый подход, применение интерактивных методов обучения и участие школьных психологов. В результате улучшение педагогического общения делает учебный процесс более продуктивным и позитивным как для учителя, так и для ученика.

S.A. Abdullayeva

**Psychological challenges in pedagogical communication
Summary**

Psychological difficulties that arise in pedagogical communication between teachers and students directly affect the course of the teaching process, its effectiveness, and the emotional development of students. Research shows that these difficulties can originate from both the teacher and the student. The teacher's communication skills, level of empathy, and emotional intelligence play an important role in shaping the psychological climate in the classroom. Depending on the quality of their relationship with the teacher, students demonstrate varying levels of motivation, self-confidence, and academic performance. To prevent such problems, open communication, a fair approach, the use of interactive teaching methods, and the involvement of school psychologists are essential. As a result, improving pedagogical communication makes the teaching process more productive and positive for both teachers and students.

Redaksiyaya daxil olub: 29.09.2025